

AZ EPIDAUROSZI ASKLÉPIOS-SZENTÉLY GYÓGYULÁSI FELIRATAI

NÉMETH GYÖRGY

A görögök gyógyító istene, Asklépios (latinosan Aesculapius) a leghatárterjedtebb mítosz szerint az ugyancsak gyógyító Apollón és a thesszaliai Korónis fia, a Peloponnésos keleti félszigetén, Argolisban, Epidauros városában született.¹ Legjelentősebb szentélye is ott található, bár a kultusz a Kr. e. 6. századtól kezdve gyorsan terjedt, és Sikyónban, Troizénban², Korinthosban³, Aiginán, Athénban⁴ és Pergamonban is jelentős gyógyító központjai alakultak ki, sőt a kultusz Kr. e. 293-ban Rómát is elérte.⁵ Az istent (pontosabban kígyóját) a Tiberis szigetén kialakított szentélyben fogadták, mivel a senatorok úgy érezték, segítségére van szükségük egy súlyos járvány megfékezéséhez.⁶

A epidaurosi Apollón-templomot Kr. e. 420 körül kezdték építeni, de a szentély felvirágzása csak a Kr. e. 4. századra esett. Epidauros ekkor már nemzetközileg ismert és elismert gyógyító kultuszhelynek számított. A szent kerületben, írja Pausanias a Kr. u. 2. századi útleírásában, több feliratos kőtábla állt: «számuk az én időmben már csak hat volt. Ezekre azoknak a férfiaknak és nőknek a neve van felvésvé, akiket Asklépios meggyógyított. Feltüntették betegségüket, valamint hogy milyen módon gyógyultak meg. Mindez dór nyelven van feljegyezve».⁷ Az említett kőtáblákra másodlagosan írhatták össze a korábbi kisebb feliratokat, mivel

¹ Hésiodos 50. töredék, Solin 2013, 7.

² Az epidaurosi felirat (B3) meglehetősen súlyos ellenpropagandát fejt ki a közeli szentéllyel szemben.

³ A korinthisi szentély jellegzetességei a gyógyult betegek által felajánlott, agyagból készült ún. anatómiai votívok, fogadalmi felajánlások voltak, amelyekből sok kéz, láb, mell, fej, penis, stb. található a Korinthisi Régészeti Múzeum gyűjteményében.

⁴ Az Akropolis lábánál, Héródész Atticus ódeionja és a Dionysos-színház között.

⁵ SOLIN: i. m. 7–8.

⁶ Livius 10, 47, 6: „Sok örvendetes eseménnyel szolgált ez az év, de mindez alig-alig enyhítette az egyetlen csapást: a Várost és a vidéket egyaránt járvány dúlta, amelynek pusztítása már szinte figyelmeztető csodajelnek látszott. Utána néztek a szent könyvekben, mitől távozhatnak el vagy orvosolnák az istenek a szerencsétlenséget. 7. A könyvekben azt találták, hogy Epidaurosból Rómába kell hívni Aesculapiust.”

⁷ Pausanias II. 27. 3. Vö. NÉMETH: i. m. 47.

van olyan is, amely korábbiakban nyilvánvalóan önállóan állt egy lakón ivóedény dedikációs felirataként (A10). Az összeírás során kimutatható a tematikailag hasonló gyógyulások egymás mellé másolása, de ez nem tekinthető konzekvensnek.⁸ A Pausanias által említett, Kr. e. 4. században keletkezett feliratok közül két nagyobb (A és B) és két másiknak (C és D) több töredéke vészelt át többé-kevésbé az elmúlt mintegy 2300 esztendő, így megtudhatjuk az általuk megőrzött 70 esetleírásból, hogyan és mit gyógyítottak Epidaurosban.⁹ A gyógyítástörténeteknek volt egyfajta propangandafunkciójuk is, pl. a B3 történet egyértelműen jelzi, hogy biztos gyógyulást csak az epidaurosi, nem pedig a troizéni szentély nyújt, más történetek pedig a hálapénz befizetésének köteleességére emlékeztetnek, különben az isten megbünteti a hálájukról megfélekedzőket.¹⁰ A feliratokat az *Inscriptiones Graecae* IV. kötetének második kiadásában, az első, argolisi fasciculusban tették közzé, Rudolf Herzog, Lynn R. LiDonnici és Maria Girone pedig önálló, kommentáros kiadást és fordítást szentelt nekik.¹¹ A jelentős érdeklődés ellenére a felirat egyes részeinek értelmezésében még mindig nem sikerült teljes összhangot elérni.¹² A csodás gyógyulásokat megörökítő történeteket legutóbb átfogó tanulmányában elemezte Heikki Solin 2013-ban.

Az egész feliratcorpusnak mindeddig nem készült teljes magyar fordítása, noha az nemcsak a vallás-, hanem a gyógyítástörténet számára is fontos forrásként szolgál. Szilágyi János György két történet fordítását közölte (A1; A3), Sarkady János pedig tizenháromét, jellemző módon Theophrastos a babonáságot és az aisóposi corpus egy felsült jóst gúnyoló története közt, vagyis e templomi propagandafeliratokat is a babonáság egyik fajtájának tekintette.¹³ Hegyi Dolores 2003-ban újraközölte

⁸ Pl. a hosszú terhecségek (A1 és 2), de a botra támszkodó sánták gyógyulásai különböző helyen találhatóak (A16; B15; C21).

⁹ A legépebben fennmaradt B tábla az Epidaurosi Régészeti Múzeum előcsarnokában van kiállítva, bár a rossz fényviszonyok miatt nehezen olvasható. A kőtáblák méretei (a különböző publikációkban némileg eltérő adatok szerepelnek): A 1,75 x 0,75 x 0,17 m; B 1,71 x 0,74 x 0,15; C 1,70 x 0,75 x 0,17 m; D 0,28; 0,28 x 0,10 m. A D táblából csak egy kis töredék maradt fenn. A raktárban őrzött, töredékes feliratok olvashatóságának nehézségeit megemlíti Solin 2013, 49. A négy Kr. e. 4. századi nagy feliratos panelen kívül még egy teljes gyógyulási feliratot ismerünk Epidaurosban (szintén a Múzeum bejárati csarnokában áll). Ezt Kr. u. 160 k. a hipochonder Marcus Iulius Apellas állította, akinek gyógyulásában inkább az orvosi kezelések, és nem a csodák játszottak meghatározó szerepet. A szentély gyógyító tevékenységének markánsan elkülönülő két korszakához vö. NÉMETH: i. m. Apellas feliratát két különböző, egy időben készült magyar fordításban közölte NÉMETH: i. m. és HEGYI: i. m.

¹⁰ Erre példa Echedóros (A7) és a halárus Amphimnastos története (C4). Erről részletesen DILLON: i. m. 251–253.

¹¹ IG IV2 1, 121–124; HERZOG: i. m.; LIDONNICI: i. m.; GIRONE: i. m.

¹² Erre példa a C4, vö. PEEK: i. m. 6–7; SOLIN: i. m. 49–50.

¹³ SZILÁGYI: i. m. I. 107–108; SARKADY: i. m. 215–218: A4; A5; A6; A7; A8; A10; A16; A17; A18; A19; A20; B1; B2. Sarkady Dittenberger 1915-ös kiadását használta, mígy Szilágyi az

Szilágyi és Sarkady fordításait (az általuk megadott sorrendben), kiegészítve három saját fordítással.¹⁴ Ez a gyűjtemény a teljes anyagnak csupán töredékét tartalmazza. A 2014/2015-ös tanévben ezért hallgatóimmal együtt elolvastuk az egész corpust, amiből Czeti István és Seres Dániel készítette el a végleges fordítást, amelyet itt közlünk.¹⁵

A Hegyi Dolores kötetében szereplő fordítások és fordítók

Hegyi 2003 sorrendje és fordítója	Jelenlegi számozás
1. Sarkady János	A4
2. Sarkady János	A5
3. Sarkady János	A6
4. Sarkady János	A7
5. Sarkady János	A8
6. Sarkady János	A10

Inscriptiones Graecaet. Ez azért fontos, mert az egyes kiadások (és különösen a töredékes feliratok kiegészítése) közt lényeges különbségek vannak.

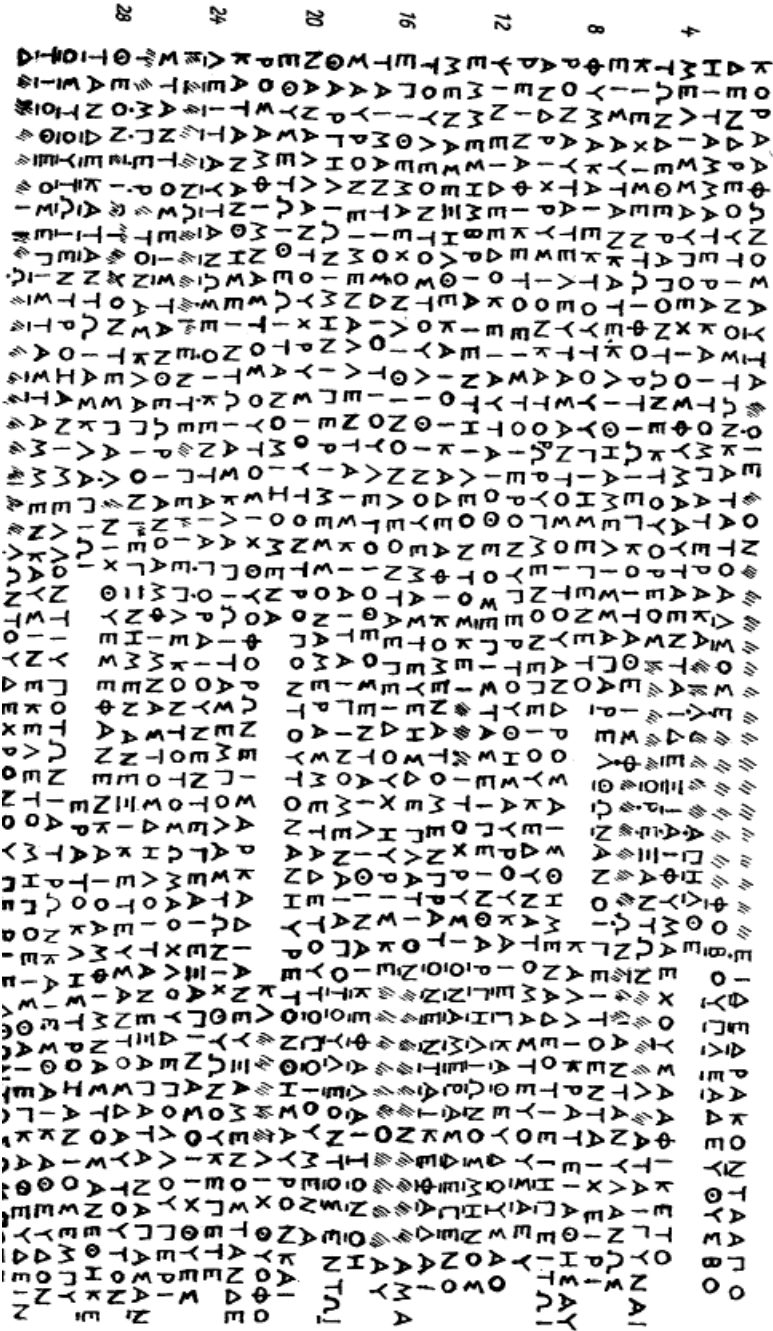
¹⁴ HEGYI: i. m. 134–138. Az A3 szövegét Hegyi újr fordította, mert Szilágyi képként fordította a *pinax* szót, Hegyi viszont fogadalmi táblaként. A *pinax* jelentése tábla volt, amire lehetett írni és rajzolni, festeni valamint domborművet faragni. Összehasonlításul idézem a két fordítást. SZILÁGYI: i. m. 108: „Egy férfi kezének ujjai egy kivételével bénák voltak; idejött, hogy az istenhez könyörögiön, látva a szentélyben a képeket, nem hitte el a gyógyulásokat, és gúnyosan elmosolyodott a feliratokon. Elaludva jelenést látott; azt álmodta, hogy a templom aljában astragalossal játszott, és amikor dobni akart vele, megjelent az isten, ráugrott a kezére, és kifeszítette az ujjait, majd mikor lelépett róla, összecukta a kezét, és egyenként kifeszítette az ujjait. Miután valamennyit kiegyenesítette, megkérdezte tőle az isten, hogy még most is hitetlenkedik-e a szentély képeinek feliratain. Ő azt felelte, hogy nem, mire az így szólt: Hogy ezentúl ne hitetlenkedj rajtuk, mikor nem hihetetlenek, legyen ezentúl Hitetlen a neved. Reggelre egészséges volt.” HEGYI: i. m. 138: „Egy férfi, akinek az ujjai egy kivételével bénák voltak, oltalomkérőként ment a szentélybe. Amikor azonban meglátta a fogadalmi táblákat a szentélyben, kételkedett a gyógyulásokban és gúnyolódott a feliratokon. Amikor mégis benn aludt, álmodt látott. Úgy tűnt neki, hogy a szentély alatt *astragalossal* játszott, és éppen dobni akart, amikor megjelent neki az isten, ráugrott a kezére, és kinyújtotta az ujjait. Amikor leszállt, úgy látta, hogy begörbíti a kezét, majd az ujjait egyenként kinyújtja. Miután mindegyiket kiegyenesítette, megkérdezte őt az isten: vajon még mindig nem hisz a szentély fogadalmi tábláin lévő feliratoknak? Az pedig azt válaszolta: De igen. Mire az isten így szólt: Mivel nem hittél a nem hihetetlen dolgokban, neved ezután Apistos (Hitetlen). Reggelre kelve egészségesen távozott.”

¹⁵ A szeminárium résztvevői közül Czeti Istvánon és Seres Dánielen kívül Dobos Barna és Ráczkevi Lajos vett részt legaktívabban a fordításban és az értelmezésekről folyó vitában. A fordítás végső változatát a 2015/2016-os tanév első félévében egy másik szemináriumon vitattuk meg és fogadtuk el.

7. Sarkady János	A16
8. Sarkady János	A17
9. Sarkady János	A18
10. Sarkady János	A19
11. Sarkady János	A20
12. Sarkady János	B1
13. Sarkady János	B2
14. Szilágyi János György	A1
15. Hegyi Dolores	B7
16. Hegyi Dolores	A3
17. Hegyi Dolores	B4

Felhasznált szakirodalom

- DILLON, M. P. J.: "The Didactic Nature of the Epidaurian Iamata", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, CI, 1994, 239–260.
- DITTENBERGER, W.: *Sylloge inscriptionum graecarum*, 3. kiad., (SIG3), Leipzig, 1915–1924.
- GIRONE, MARIA: *Iamata. Guarigioni miracolose di asclepio in testi epigrafici*, Bari, 1998.
- HEGYI DOLORES: *Görög vallástörténeti chrestomathia*, Budapest, 2003.
- HERZOG, RUDOLF: *Die Wunderheilungen von Epidauros*. Leipzig, 1931.
- HILLER VON GAERTRINGEN, FRIEDRICH (szerk.): *Inscriptiones Graecae*, IV. 2. kiad., 1., Berlin, 1929.
- LiDONNICI, LYNN R.: *The Epidaurian Miracle Inscriptions. Text, Translation and Commentary*, Atlanta, Georgia, 1995.
- KÜNZL, ERNST: *Medizin in der Antike*, Stuttgart, 2002.
- NÉMETH GYÖRGY: "Marcus Iulius Apellas csodás gyógyulása Asklepios szentélyében", *Ókor*, II, 2003/2–3, 47–52.
- PEEK, WERNER: "Fünf Wundergeschichten aus dem Asklepieion von Epidauros", *Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse*, LVI, 1963, 3, 3–9.
- SARKADY JÁNOS: *Görög vallás, görög istenek*, Budapest, 1974.
- SOLIN, HEIKKI: "Inchriftliche Wunderheilungsberichte aus Epidauros", *Zeitschrift für antikes Christentum*, XVII, 2013, 7–50.
- SZILÁGYI JÁNOS GYÖRGY: *A görög művészet világa*, Budapest, 1962.

A felirat C paneljének (1-5. történet) rajza. A rajzot készítette Werner Peek